

РОЛЬ НАУКОВОЇ СКЛАДОВОЇ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ТОВАРОЗНАВЦІВ-ЕКСПЕРТІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

С. В. Гаркуша,

проректор з наукової роботи, д.т.н., доцент;

Н. В. Омельченко,

завідувач кафедри експертизи та митної справи, к.т.н., професор
Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», Україна, м. Полтава

На сьогоднішній день становлення суспільства відбувається в епоху глобалізації, яка є загальносвітовою тенденцією його розвитку та охоплює всі сфери людської життєдіяльності, у тому числі і сферу вищої освіти. Глобалізація впливає на систему вищої освіти кожної держави і потребує нових підходів до взаємодії, механізмів консолідації та координації. Зміна державної політики України у контексті виконання Угоди про Асоціацію з Європейським Союзом (ЄС) [1] і Плану дій з імплементації цієї Угоди [2] неможлива без становлення нової якості вищої освіти. Саме тому спільні зусилля всіх учасників освітнього процесу повинні бути спрямовані на підвищення ролі та значення вищої школи в умовах сьогодення. Модернізація системи управління освітою та наукою відкриває нові можливості для збільшення внеску вищої освіти у розбудову суспільства знань (Knowledge Society). Основним фундаментом реформування вищої освіти повинно стати гармонійне поєднання таланту вчених та викладачів, нових ідей та знань.

Забезпечення органічного поєднання в освітньому процесі освітньої, наукової та інноваційної діяльності, провадження наукової діяльності шляхом проведення наукових досліджень і забезпечення творчої діяльності учасників освітнього процесу, підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації і використання отриманих результатів в освітньому процесі є надважливими завданнями для закладів вищої освіти [3].

Освітній процес як інтелектуальна, творча діяльність у Вищому навчальному закладі Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» (ПУЕТ) здійснюється через систему науково-методичних і педагогічних заходів та спрямований на передачу, засвоєння, примноження і використання знань, умінь та інших компетентностей у осіб, які навчаються, а також на формування гармонійно розвиненої особистості. Саме тому керівництво університету надає особливого значення підвищенню інтелектуального потенціалу науково-педагогічних кадрів та обдарованих студентів.

В умовах посилення міжнародної співпраці виникає потреба у гармонізації міжнародного співробітництва у різних сферах, зокрема у сфері

торгівлі. Значна активізація міжнародної торгівлі, збільшення експортно-імпортних операцій зумовлюють все зростаючу потребу в унікальних фахівцях товарознавцях-експертах, здатних вирішувати питання переміщення продукції через митний кордон із представниками митниць та інших державних органів, проводити її ідентифікацію, здійснювати контроль якості, кількості, вартості, а також різні види експертиз, визначати обсяги та якісний склад продукції, що реалізується. Сучасний ринок наповнений великою кількістю продукції, асортимент якої постійно оновлюється, розширюється і змінюється під впливом досягнень науки і техніки. Разом з тим на ньому з'являється значна кількість фальсифікованої та контрафактної продукції, що і зумовлює потребу у підготовці фахівців зі спеціалізації «Товарознавство та експертиза в митній справі», яку пропонує ПУЕТ.

Професійна підготовка товарознавців-експертів безпосередньо пов'язана з формуванням і розвитком системи знань, умінь і навичок, які є частиною професійної компетентності майбутніх фахівців. При цьому надважливим є розвиток дослідницьких навичок, зокрема навичок критичного аналізу, вміння оцінювати стан об'єкту дослідження, обґрунтування результатів досліджень тощо.

Товарознавці-експерти, що володіють базовими знаннями з безпечності товарів, основ ідентифікації товарів, Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності, декларування товарів, митних платежів, організації боротьби з контрабандою та порушенням митних правил, захистом прав споживачів є затребуваними на сучасному ринку праці. Ці фахівці підготовлені до професійної діяльності в різних сферах, зокрема: виробництві продукції, обігу товарів, експертизі, управлінні і контролі, консалтингу.

Підготовка фахівців зі спеціалізації «Товарознавство та експертиза в митній справі» в ПУЕТ ведеться з метою набуття ними навичок вирішення низки професійних завдань: формування асортименту, аналізу і оцінки асортиментної політики організації; ідентифікації, експертизи, виявлення і запобігання фальсифікації товарів; вибору раціональних каналів розподілу товарів, роботі з постачальниками і посередниками; аналізу і прогнозування кон'юнктури товарних ринків, їх сегментування і виявлення потреб; кодування та декларування товарів; управління якістю і асортиментом товарів вітчизняного та імпорного виробництва; розробки технічних умов на нові видів сировини і готової продукції, впровадження і забезпечення розвитку систем управління якістю та безпекою на підприємствах відповідно до вимог міжнародних стандартів ISO; здійснення оцінки відповідності продукції, сертифікації систем управління якістю та безпеки на виробництві.

Під час формування фахових компетентностей ця спеціалізація в ПУЕТ акцентує увагу студентів на вивченні дисциплін: «Матеріалознавство та основи технології виробництва товарів», «Товарознавство продовольчих та непродовольчих товарів», «Ідентифікація та методи визначення фальсифікації товарів», «Експертиза продовольчих та непродовольчих товарів, дорогоцінних

металів та коштовного каміння, культурних цінностей, наркотичних, отруйно-вибухонебезпечних речовин, документів та послуг», «Санітарно-епідеміологічна, технологічна, фіто-санітарна експертиза», «Технічне регулювання (основи стандартизації, метрології та управління)» тощо.

Особливу увагу в ПУЕТ у навчальному процесі спрямовують на наукову діяльність. Спеціалізація забезпечує студентам можливість освоєння, формування і розвиток знань, умінь і навичок, які допоможуть майбутнім фахівцям у самостійній інтелектуальній праці. Ця здатність може бути представлена підготовкою під науковим керівництвом провідних викладачів та практиків науково-дослідних завдань, які демонструють методологічну компетентність і здатність до виконання креативно-інтелектуальної роботи, а також, у разі необхідності, професійної відповідальності за виконання такої діяльності.

Звичайний процес наукового дослідження передбачає наявність декількох етапів: перший – формування гіпотези (припущення відносно можливості з'ясування можливих причинно-наслідкових взаємозв'язків між різними явищами, які вивчаються в конкретній галузі; другого – планування конкретного дослідження для перевірки сформованої гіпотези (створення відповідних умов для досягнення поставленої мети); третій – проведення досліджень, інтерпретація отриманих результатів, спростування чи підтвердження гіпотези та формулювання висновків. При цьому якщо існуюча гіпотеза спростовується, то формулюється нова. Тобто, така послідовність наукового дослідження свідчить про те, що наукове знання є величиною змінною.

На відміну від фундаментальних досліджень, які спрямовуються на пізнання глибинних закономірностей, експертні дослідження можна віднести до прикладних, з метою отримання інформації, яку можна використати для виконання конкретного практичного завдання – отримання відповіді на поставлені питання. Експертні дослідження, як і сучасні наукові дослідження, характеризуються поєднанням емпіричних методів (спостереження, експерименту), психодіагностичних (анкети, опитувальники, інтерв'ю, бесіди) та методів наукового дослідження, які полягають у висуненні гіпотез про причини досліджуваних явищ і виведенні висновків з цих гіпотез шляхом дедукції. Експертиза в якості основного використовує експериментальний метод. При цьому важливо дотримуватись загальних нормативів методології експериментування, один із яких (основний) стосується умов встановлення закономірностей причинно-наслідкового зв'язку між досліджуваними явищами. Виявлення такого зв'язку можливе шляхом виконання низки умов, зокрема функціонального контролю та включення емпірично встановлених закономірностей в систему дедуктивного висновку.

Існуючі наукові методичні прийоми застосовуються в експертних дослідженнях з використанням притаманних їм процедур. Експертиза реалізує методичні прийоми досліджень, які притаманні науковим дослідженням.

Спорідненість методичних підходів експертизи з науковими дослідженнями зумовлює те, що вони характеризуються одними і тими ж процедурами. Будь-яка експертиза проводиться за основоположними процедурами наукового дослідження, а саме: організаційними, нормативно-правовими, аналітичними, порівняльно-зіставляючими, моделюючими, логічними, розрахунковими, тощо.

Організаційні процедури присвячені вибору виконавців дослідження, підготовці організаційно-розпорядчої документації (заявки, доручення, розпорядження, договору тощо), проведенню попереднього розгляду визначеного об'єкту.

Нормативно-правові процедури передбачають підбір та аналіз чинних нормативних та законодавчих документів стосовно об'єкту дослідження, формулювання питань експертизи, вибір методів та методик досліджень.

Аналітичні процедури присвячені розробці програми експертизи, проведенню досліджень об'єкту з використанням визначених методів та методик, аналізу отриманих результатів. Важливим елементом в експертних дослідженнях є визначення засобів та способів досягнення поставленої мети, які зумовлюють планомірний підхід до їх наукового пізнання для встановлення об'єктивності, тобто визначення методів дослідження. Особливе значення під час експертних досліджень відіграють аналітичне та перехресне дослідження документів, а також процес співставлення з об'єктом дослідження.

Порівняльно-зіставляючі процедури передбачають порівняння і співставлення об'єкта з його аналогом, еталоном, нормативно-правовими актами для виявлення будь-яких невідповідностей (дефектів). Всі невідповідності досліджують за допомогою різноманітних методів та методик за розробленою програмою.

Моделюючі процедури стосуються побудови моделей експлуатації об'єктів дослідження, які дають змогу оптимізувати проведення дослідження за часом і показниками споживних властивостей із застосуванням розроблених методик або використанням комп'ютерів. Побудова моделей залежить від наступних факторів: особливостей об'єкту дослідження, джерел використаної інформації, методичних прийомів та питань, які при цьому вирішуються. Експертні дослідження доволі часто передбачають відтворення та моделювання процесу використання об'єктів дослідження та базуються на результатах емпіричних досліджень. Дуже часто такі дослідження не можуть бути проведені з використанням існуючих методик, а тому потребують розробки нових – авторських. Експерт повинен максимально наблизитись до відтворення реальних умов використання об'єкту дослідження та дати змогу отримати переконливі підтвердження передбачуваних результатів. Метод реконструкції у багатьох випадках є доволі складним завданням і потребує ґрунтовних навичок у здатності відтворити процес експлуатації об'єкта експертизи.

Логічні процедури передбачають застосування основних законів логіки та їх поєднання з іншими методами і методиками під час проведення досліджень

та наукове обґрунтування сформульованих відповідей на поставлені питання експертизи.

Розрахункові процедури використовують з метою перевірки достовірності отриманих показників споживних властивостей (якості, кількості, вартості), які характеризують об'єкт дослідження, зокрема визначення вартості товарів відповідно до поданих документів, ринкових цін та стану об'єкту експертного дослідження.

Отже, застосування науково-дослідних процедур у різній послідовності конкретизує використання методичних прийомів дослідження процесу відтворення досліджуваного об'єкту, забезпечує виявлення конфліктних ситуацій з метою своєчасного усунення та запобігання їх виникнення.

Майбутньому екперту важливо отримати навички в обґрунтованому виборі загально- і конкретно-наукових методів дослідження. Важливо набути навичок у виборі методів, які дають змогу всебічно вивчити об'єкт дослідження, визначити причини його змін, виявити наявні дефекти і сформулювати науково обґрунтовані висновки. Особливого значення набувають методи, які дають змогу використовувати сучасні комп'ютеризовані системи збору, передачі, збереження та обробки інформації, прискорити процес отримання відповідей на поставлені питання та суттєво вплинути на достовірність результатів такого дослідження. Формування баз даних та розробка комп'ютерних програм для їх обробки забезпечує ефективність процесу ідентифікації основоположних характеристик об'єктів експертних досліджень. Інтеграція різних методів дослідження дає змогу підвищити достовірність результатів експертних досліджень та їх обґрунтованість. Застосування експертом науково обґрунтованих методів слід розглядати як запоруку отримання об'єктивних результатів. Добре знання загальних та конкретно-наукових методів та можливостей їх застосування відкриває перед експертом найкоротший шлях для досягнення мети та суттєво зменшує витрати часу та зусилля на отримання об'єктивного результату.

Саме тому наукова, науково-технічна та інноваційна діяльність в ПУЕТ є невід'ємною складовою освітнього процесу і провадиться з метою інтеграції наукової і навчальної складових та реалізується зокрема через поєднання освітнього процесу та набуття професійних компетентностей у функціонуючих наукових центрах, одним з яких є науково-дослідний центр (НДЦ) «Незалежна експертиза». Студентів зі спеціалізації «Товарознавство та експертиза в митній справі» заохочують доповнювати свої базові знання участю у наукових темах на базі НДЦ «Незалежна експертиза». У ході виконання наукових тем здійснюється індивідуальний підхід до студентів, підтримується нерозривний зв'язок між теорією і практикою, забезпечуються принципи доступності, поступовості і інноваційності освітнього процесу. Зокрема, студентів залучають до виконання госпрозрахункових науково-дослідних тем на замовлення торговельних організацій, виробничих підприємств, фізичних осіб підприємців та громадян.

Основними надбаннями такої системи професійної підготовки є гармонійне поєднання освітньої та наукової діяльності, розвиток професійних компетентностей, необхідних для реалізації експерта, як успішного фахівця відповідної галузі, здатного до професійної мобільності і роботи з інноваційними технологіями.

Саме тому поєднання професійної підготовки експертів з науковою діяльністю є запорукою формування конкурентоспроможних фахівців, в стінах ПУЕТ, здатних ефективно виконувати свої професійні обов'язки у високотехнологічному та інноваційному суспільстві, забезпечувати потреби суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях за рахунок навиків самореалізації.

Перелік посилань

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Угода, Список, Міжнародний документ редакція від 30.11.2015 [Електронний ресурс] : офіційний веб-портал Верховна Рада України. Нормативно-правова база України. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011. – Назва з екрана.

2. Про імплементацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Постанова Кабінету Міністрів України № 847-р редакція від 18.02.2016 [Електронний ресурс] : офіційний веб-портал Верховна Рада України. Нормативно-правова база України. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/847-2014-%D1%80>. – Назва з екрана.

3. Про вищу освіту : Закон України № 1556-VII редакція від 13.03.2016 [Електронний ресурс] : офіційний веб-портал Верховна Рада України. Нормативно-правова база України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>. – Назва з екрана.